

ALEXANDRE DE RIQUER, UN ARTISTA TOTAL

MONTSERRAT COBERÓ

Alexandre de Riquer (Calaf, 1856 – Palma de Mallorca, 1920) va ser un artista d'una extraordinària sensibilitat, inquiet i innovador, trets que el van conduir a explorar les possibilitats creatives en múltiples àmbits de producció. En ell, la pulsio artística, expressada con un desig de bellesa, que abastava no sols en la forma sinó també en els valors, era un element constant en tots els aspectes de la seva vida professional i privada, de manera que va esdevenir un exemple paradigmàtic del que el corrent preraphaelita coetani denominava un «artista total».

CREDO

Jo crec en los colors, en los colors que canten ab l'esplendor dels cadmiums brillants d'un bell mitj-dia: me subjuguem les formes sorpreses y m'encanten les transparencies tenues com vaga melodia o el sol de Juny qu'esclata armonic y vibrant: en ell atmiro a Deu, atmiro la Natura y un admetller florit, un'admosfera pura me'l fan sentir mes bo, me'l fan trobar mes gran.

Jo visc cara a la llum com fan los girassols y crec en mi mateix, crec en l'Art expansiu que calma la meva'ansia (...)

*Crec en la Veritat de plastica armonia, en respirable espay, distancies y llum, en lo sublim encant de pau que te un bell dia y en Vida qu'es Bellesa, en l'Art qu'es son perfum.*¹

La qualitat de l'obra de Riquer, àmpliament reconeguda i cotitzada entre els col·leccionistes d'art, ha transcendit poc fora d'aquests cercles i malauradament la seva figura és quasi totalment desconeguda per al públic no expert. Tanmateix, els historiadors de l'art, a partir de la magnífica recerca realitzada per Eliseu Trenc entorn de la trajectòria artística de Riquer,² comencen a fer-se ressò de les seves aportacions a l'art català en el tombant del segle XIX al XX.

LA PETJA DELS ORÍGENS

Alexandre de Riquer i Ynglada va néixer, el 2 de maig de 1856, a la vila de Calaf. Era el fill primogènit de Martí de Riquer i de Comellas, marquès de Benavent, posseïdor de nombrosos títols nobiliaris i d'un extens patrimoni concentrat a la Catalunya central, i d'Elisea Ynglada, procedent d'una família liberal de Vilanova i la Geltrú, amant

1. Poema introductori del catàleg de l'última exposició d'Alexandre de Riquer, inaugurada el 29 de maig de 1920, a la Sala Parés de Barcelona. Publicat per Josep M. Riquer i Palau, Alexandre Cirici Pellicer, Eliseu Trenc Ballester, Mariàngela Cerdà i Surroca, Joan Graells i Prat: *Alexandre de Riquer. L'home, l'artista, el poeta*. Calaf: Comissió Organitzadora de l'Homenatge a A. Riquer, Calaf, 1978, p. 86-87.

2. Eliseu Trenc, professor a París IV, ha estudiat durant anys la figura i l'obra d'Alexandre de Riquer i ha publicat els resultats de la seva recerca, entre d'altres, a *Alexandre de Riquer*, Terrassa: Lundberg Editores, 2000.

de les arts, que comptava entre els seus membres amb pintors, escriptors i intel·lectuals de relleu.

Martí de Riquer i de Comellas fou, des de la seva joventut, un destacat partidari de la causa carlina, que defensava els valors de la societat tradicional del medi rural, un món que pretenia resistir-se als canvis que el creixement de la industrialització i el comerç estaven provocant. Va participar al costat del general Tristany en la primera guerra carlina i l'esclat de la segona, el 1846, el va portar a París per oferir directament els seus serveis al jove monarca proscrit, Carles VII. Va ocupar diferents càrrecs de responsabilitat i el 1868 es va veure obligat a marxar a l'exili. En tornar va instal·lar-se a Can Bassols (gran casa pairal situada entre Enfesta i Castellfollit de Riubregós, a l'extrem nord de l'Anoia), on va passar els seus darrers anys. Les successives derrotes dels partidaris de la causa carlina van fer minvar progressivament la fortuna familiar.

La infantesa d'Alexandre de Riquer va ser privilegiada, en el si d'una família benestant, embolcallat per l'amor de la seva mare i creixent com a hereu de Can Bassols, des d'on controlaven l'explotació de l'extensa finca familiar. Malgrat la intensa i complexa evolució artística i personal, aquests escenaris infantils i els personatges que el van envoltar van deixar un intens substrat en l'escala de valors, la manera de concebre el món i els criteris estètics de Riquer.

Possiblement fruit de l'interès per la pintura de la seva mare i del contacte amb la branca familiar materna, Alexandre de Riquer va manifestar una decidida vocació artística des de l'adolescència. L'oposició del seu pare, que va forçar-lo a estudiar una professió de caràcter tècnic, no el va apartar d'aquest objectiu. Superant nombroses dificultats, va compaginar l'obediència a les imposicions familiars amb l'assistència a classes de pintura. Entre 1873 i 1875 va poder cursar algunes assignatures de belles arts a Tolosa de Llenguadoc i a Barcelona.

INICIS I CONSOLIDACIÓ

El 1876, amb 20 anys, es trobava a Barcelona, on pretenia continuar la seva formació. Forçat, però, per la necessitat imperiosa d'obtenir ingressos econòmics, va entrar en contacte amb empreses editorials i va iniciar els seus primers treballs com a il·lustrador i dibuixant gràfic. Aviat va assolir una notable qualitat en aquest camp i va treballar per a la prestigiosa col·lecció «Arte y letras» i altres publicacions reconegudes. Va compaginar aquests treballs remunerats amb la consolidació i experimentació de la seva tècnica pictòrica. El 1879 va poder fer un viatge a Roma per completar la seva formació.

El 1885, ja plenament introduït en els cercles intel·lectuals barcelonins, va contraure matrimoni amb la jove Lolita Palau González de Quijano, filla d'una distingida família d'indians instal·lada a Barcelona. La cerimònia va ser oficiada per mossèn Cinto Verdager, amb Àngel Guimerà i Francesc Mateu actuant com a padrins. D'aquesta unió van néixer nou fills, tres d'ells morts de ben menuts.

El seu afany per conèixer el que s'estava fent a Europa va ser constant. El 1889 va assistir a l'Exposició Universal de París, on va poder contemplar les obres dels preraphaelites anglesos, que el van impressionar vivament. A partir de 1891, les seves pintures van mostrar uns trets més idealitzats, impregnats de religiositat i d'elements simbòlics. Els seus quadres a l'oli van accentuar l'orientació «místico-bucòlica», molt evident en peces com *Entre liris* (1890), *Divina Pastora* (1891) i *L'Anunciació* (1893).

ELS ANYS DE PLENITUD

Alexandre de Riquer havia començat a exposar les seves primeres obres el 1880, però no fou fins l'any 1890 que va aconseguir la seva primera exposició en solitari. Va ser un gran èxit de crítica i de vendes que va consolidar la seva trajectò-

ria. Durant aquests anys de plenitud, Riquer va prendre part en els ambients polítics i religiosos catalanistes en plena ebullició. Va allunyar-se del carlisme de la seva adolescència i va entrar com a membre de la Lliga de Catalunya, de la mà de Domènech i Muntaner. El 1893 va recolzar el projecte de Josep Llimona de crear el Cercle Artístic de Sant Lluç i en va ser un dels fundadors.

L'estiu de 1894 va viatjar a Londres i va establir contacte amb Burn-Jones i William Morris, capdavanters de l'Aesthetic Movement, d'inspiració preraphaelita, que rebutjava totes les innovacions artístiques introduïdes a partir de l'obra de Rafaele Sanzio, tot pretenent recuperar els valors inherents a l'art medieval que reinventaven adaptant-los als nous temps. Aquests contactes van refermar les línies evolutives incipients de l'obra de Riquer. Simultàniament li van arribar notícies de l'Arts and Crafts Movement, un corrent que defensava la implicació dels artistes en els processos de producció industrial i artesanal, així com la neces-

sària recerca de la bellesa per a tots els objectes. L'objectiu radicava a envoltar i impregnar d'art la vida quotidiana de la societat, una reivindicació d'Alexandre de Riquer des dels inicis de la seva activitat professional.

Entre els anys 1895 i 1907, Riquer es va convertir en un dels principals animadors de la vida cultural barcelonina. Pintor i poeta reconegut, el seu taller del carrer de Freneria, prop de la catedral, era obert amb generositat a amics i col·legues del camp de les arts (als consagrats i als que tot just començaven). Les concorregudes tertúlies artístiques i literàries que hi tenien lloc van constituir un dels principals focus propagadors del moviment modernista a Catalunya. Tots els resultats dels contactes internacionals que establí Riquer els compartia generosament, en tornar a Barcelona, amb tots els contertulians. A partir dels viatges a Londres va reintroduir a Catalunya la tècnica del gravat a l'aiguafort. Va adquirir una premsa i els productes necessaris i va començar a

experimentar-hi en el seu taller. Al seu entorn es va formar un ampli grup de deixebles, com ara Josep Triadó, Joaquim Renart, Joaquim Diéguez, Jaume Llongueras i Enric Moyà. Tant Pau Casals com Eugeni d'Ors també van freqüentar de ben joves el taller de Riquer.

El 1896, Alexandre de Riquer va finalitzar les impressionants pintures murals que decoren el presbiteri del temple del monestir de Montserrat, les seves obres de major format. Aquest mateix any va realitzar el primer cartell català, amb motiu de l'Exposició d'Arts i Indústries organitzada per l'ajuntament de Barcelona. Aquesta peça va obrir la porta a la intensa i extraordinària difusió del cartellisme a Catalunya, que donaria lloc a una producció ingent i a obres excepcionals fins a mitjan segle XX.

En els cartells, Riquer mostrava el millor de la seva tècnica (figures estilitzades, colors plans, línies gruixudes, tonalitats harmòniques) juntament amb un simbolisme refinat i una gran elegància en les formes i les expressions. Sovint l'element central era una figura femenina idealitzada, la dona-fada tan habitual en tota la seva obra. Eren composicions plenes de vida i dinamisme, sovint envoltades de complexes decoracions amb elements vegetals i, a vegades, amb un fi sentit de la ironia.

El 1899 va morir, amb només 30 anys, la seva esposa Lolita. Riquer va caure en una etapa de

profunda tristesa mentre tenia cura dels seus sis fills, el més petit de tan sols dos anys. A partir de 1900 es va distanciar progressivament de les seves arrels catòliques i es va orientar cap a una religiositat inspirada en una concepció panteista de la natura, amb la recerca de la *Bellesa* com a element fonamental. Entre 1903 i 1910, el seu estil va evolucionar cap a unes obres on predominen les figures de faunes, sàtirs i nimfes, desplegant un subtil erotisme entorn de figures femenines que anhelaven la fusió amb el paisatge que les envolta. En aquests anys de plenitud, Alexandre de Riquer va obtenir nombrosos reconeixements a la seva obra. L'excel·lència dels seus gravats va obtenir una Primera Medalla a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid, l'any 1906 i una Medalla de Primera Classe a l'Exposició Internacional de Belles Arts de Barcelona, el 1907.

CREATIVITAT EXPRESSADA EN MÚLTIPLES FORMATS

Al llarg de tota la seva dilatada trajectòria artística, Alexandre de Riquer va compaginar la producció pictòrica i gràfica amb l'exploració de camps molt diversos, mantenint sempre una gran qualitat i un estil molt personal. En la il·lustració de llibres i revistes va crear pàgines excepcionals en què el text i les imatges es fusionen i complementen enriquint el significat i el simbolisme de l'obra.

Dins l'àmbit de les arts gràfiques va treballar amb múltiples formats, dissenyant jocs de cartes per a les firmes més prestigioses (Guarro i Comas), filigranes, marques d'editor, segells comercials, anuncis, partitures, menús de restaurants, targetes de visita, invitacions, catàlegs d'exposicions i una inacabable llista, sobre tota mena de suports.

El geni artístic de Riquer va trobar un excel·lent camp de realització en el disseny d'ex-libris. Aquestes peces es van convertir, a les seves mans, en petites obres d'art que van assolir una gran acceptació entre els sectors benestants. En cada peça Riquer maldava per copsar i reflectir els trets fonamentals de la personalitat de qui li havia fet l'encàrrec.

En les composicions dels ex-libris també sovintegen les figures femenines al·legòriques que simbolitzen l'amor per la poesia, la pintura o la música, el gaudi de la natura o l'afany intel·lectual. Al seu voltant estenia complexes i delicades garlandes amb elements florals, de trets netament modernistes. Generalment va utilitzar la tècnica del gravat a l'aiguafort, amb una sola tinta. L'any 1903, en el zenit del seu reconeixement artístic, va publicar el compendi *Ex-libris de Alexandre de Riquer*, amb pròleg de Miquel Utrillo. Aquesta obra, impresa inicialment en alemany a Leipzig, va ser ràpidament traduïda al francès, *lingua franca* de les classes cultivades europees del segle XIX, amb la qual es va difondre per tot Europa. El seu èxit va ser tan extraordinari que totes les edicions es van esgotar ràpidament.

La majoria d'estudiosos de l'obra de Riquer estan d'acord a considerar que va arribar a produir entorn dels 200 ex-libris, però la seva aportació va anar més enllà d'aquesta quantiosa producció, ja que el seu mestratge va donar lloc a una important escola d'ex-libristes a Catalunya. A partir de 1904 va començar a introduir en els seus ex-libris elements d'estètica clàssica, en un intent per apropar-se als nous corrents noucentistes incipients.

Alexandre de Riquer també va participar en la decoració d'interiors i exteriors. Va col·laborar amb Domènech i Muntaner pintant les grans plaques

de ceràmica, amb representacions al·legòriques dels aliments, que coronaven la part superior de l'Hotel Internacional, construït per a l'exposició Universal de Barcelona del 1888 i actualment convertit en Museu de Zoologia de Barcelona. Per encàrrec de Gaudí, entre 1888 i 1889, va dissenyar una espectacular llar de foc per al Palau Güell. Per a aquesta peça, d'estil neogòtic, Riquer va inspirar-se en un tema iconogràfic de gran popularitat entre els cercles intel·lectuals de finals del segle XIX, la figura de Santa Elisabet d'Hongria.

El 1892, juntament amb el seu cosí Manel de Riquer, va fundar un taller d'ebenisteria, decoració d'edificis i interiorisme, situat al carrer de Pau Claris de Barcelona. La qualitat tècnica d'aquest taller era tan excepcional que una de les seves peces, una arqueta ricament decorada, va guanyar l'única medalla d'or de la secció espanyola en la World's Columbian Exposition de Chicago el 1893. Malauradament el taller va estar en actiu pocs anys, ja que Manel de Riquer va reorientar poc després la seva activitat cap a un altre tipus de negocis.

Va decorar el renovat vestíbul del Cercle del Liceu, i en va dissenyar tots els elements del mobiliari, amb uns rics treballs de marqueteria i incrustació d'esmalts. Aquesta és l'única obra decorativa de

Riquer que s'ha conservat intacta fins a l'actualitat. Una de les pèrdues més lamentables van ser els sis panells de fusta pintada, dedicats a les quatre estacions, la poesia i la música, que decoraven el saló de la casa de la senyora Alomar a Barcelona. La bellesa d'aquestes peces ens ha arribat a través de les reproduccions en litografies i postals que va realitzar-ne una prestigiosa impremta francesa. Riquer entenia la decoració com una globalitat i per això va fer una incursió ocasional en el món dels vitralls creant una vidriera dedicada a «La Poesia» per al Cercle del Liceu. Va dissenyar làmpades, i molts altres objectes, fins i tot paviments de mosaic hidràulic per a la firma Escofet i Tejero.

En el camp de la producció tèxtil va col·laborar amb diverses empreses dissenyant estampats, com els localitzats recentment en els fons del Museu de l'Estampació de Premià de Mar (set projectes preparats per a la seva translació als telers). Va dissenyar filigranes per confeccionar delicats mocadors de fil, escenes per a la confecció de tapissos amb temes de cacera i pesca i estandards per a diverses entitats culturals o polítiques catalanes, com ara la bandera de la Unió Catalanista. Fins i tot va experimentar en el camp del disseny de joies, creant peces exquisides i d'una sublim bellesa per a les cases més prestigioses de Barcelona, com la joieria Germans Masriera.

POETA I NARRADOR

Un dels vessants més desconeguts d'Alexandre de Riquer és la producció literària. El seu tarannà, intensament emotiu i poètic, no sols quedava reflectit en la seva obra plàstica, sinó també a través dels seus escrits, amarats d'una bellesa estilitzada, amb un llenguatge accessible i un simbolisme subjacent. De temperament melangiós i oníric, havia començat a escriure poemes des de la infantesa, pràctica que va mantenir constant al llarg de tota la vida, però malauradament bona part d'aquestes peces resten avui inèdites, disperses o desaparegudes.

«Ab ells dono mon modo d'esser vibrant, anyoradiç, de coses que's desitjen y no tenen forma, mon modo d'esser, que anirà del breçol al cementiri, fantasiare, ambicionanat bellesa i més bellesa, roblert de sospirs, de tristeses infundades, de desesperacions d'infant que en la nit fosca voldria agafar ab les manetes l'estel que brilla enlaire.»³

L'any 1897 va publicar la primera obra literària, *Quan jo era noy*, un petit recull de narracions curtes basades en les experiències de la seva infantesa transcorreguda a l'entorn de Can Bassols. El va escriure en un moment de profunda crisi personal, mentre intentava cercar refugi emocional en els dolços i idealitzats records de la infantesa. A través de les seves pàgines podem descobrir alguns trets de la personalitat de l'home que hi ha darrere l'obra artística: el caràcter melangiós, la passió per la natura, la sensibilitat, la generositat i l'empatia amb els febles.

«És la nota que procuro reproduir com l'he sentida o viscuda, com mon cor la recorda, embellida per l'anyorament de dies que foren i no han de tornar, com un sospir que, eixit de l'ànima, sen va enrera per reviu mentalment lo bon temps de la infancies»⁴

3. Alexandre de Riquer: *Quan jo era noy*, Barcelona: L'Avenç, 1897, p. 9.

4. *Ibidem*, p. 7-8.

«Pel balcó obert veyà l'hermós paisatge fins al castell d'Amfesta y les montanyes blaves de la Molsosa, el camí dels ammetllers, la serra de Taus, y a dalt al pla em representava la vinya del Manco sembrada de presseguers y de figueres.

Sentia la penetrant tristesa del sol ponent en aquell temps de tardor, veyà la caiguda de les fulles y m'imaginava (...) les grans foguerades d'altre temps, y, arrimats al ascó, l'incansable oncle Joan contant-nos histories l'una derrera l'altra.»⁵

Transcorreguda més d'una dècada de silenci literari va reprendre'n la publicació traient a la llum quatre reculls de poemes: *Crisantemes* (1899), *Anyorances* (1902), *Aplech de Sonets* (1906) i *Poema del Bosch* (1910). Tots ells, com la primera obra, van ser editats de forma molt acurada, amb una maquetació i enquadernació exquisides, enriquides amb il·lustracions de colors o gravats. Cada peça és una petita obra d'art editorial, d'extraordinari preciosisme, que assoleix la màxima expressió a *Crisantemes*.

5. *Ibidem*, p. 185.

Alexandre de Riquer era un bon coneixedor de l'evolució dels diferents corrents artístics a casa nostra i a la resta d'Europa i va publicar diversos articles en revistes catalanes com *Luz* (1898) o *Juventut* (1900), on exposava les seves expertes opinions sobre el cartellisme, els ex-libris o l'evolució de l'art. Durant anys va exercir de director artístic i crític de la prestigiosa revista d'art i literatura *Juventut*.

ADAPTANT-SE ALS NOUS TEMPS

A partir de 1906, a Catalunya va començar a articular-se un nou corrent artístic, el Noucentisme, que va esdevenir un moviment cultural i polític alhora, plenament acceptat per la burgesia catalanista que el va emprar com a base ideològica per refermar la seva hegemonia i reforçar la seva capacitat d'actuació en favor d'una Catalunya més autònoma. Aquest moviment valorava la raó, la precisió, la serenitat, l'ordre i la claredat. En el camp de la representació artística va ser una reacció contra l'estètica modernista que defensava el

predomini de la línia sobre el color i la sobrietat expressiva en tots els camps. Cap al 1910, aquest moviment ja estava plenament acceptat i havia arraconat les obres modernistes tot allunyant-les de les preferències del públic.

Les formes idealitzades, plenes de color i emotivitat, de les obres de Riquer tenien ben poc a veure amb aquest nou corrent. Ell i molts altres representants del modernisme van començar a experimentar la incomprensió de les classes benestants barcelonines, que ja no compraven les seves obres com en anys anteriors. Aquest context el va conduir a una etapa de crisi artística i personal, que va provocar canvis importants en la seva vida i la seva obra.

L'any 1911, amb 55 anys, es va casar amb la jove escriptora bearnesa Marguerite de Laborde a Oloron Sainte Marie, al Bearn. Es va instal·lar durant un cert temps a la casa pairal del Bearn, on va néixer el seu darrer fill, Jean. El 1912, la parella va tornar a Barcelona i va iniciar una sèrie de viatges per Espanya, amb llargues estades a Andalusia, Eivissa i Mallorca. Riquer va concentrar la seva producció creativa en la pintura paisatgista i costumista. El 1914, Marguerite va retornar al

Bearn amb el seu fill, mentre Alexandre es quedava a Barcelona i feia nous viatges per Espanya. Aquell mateix any, els dos fills grans de Riquer van morir de tifus.

Sobreposant-se a l'adversitat i el dolor, el 1915 va organitzar una gran exposició, amb més de 110 obres, on va exhibir el seu nou estil naturalista, tot i que hi va incloure algunes obres fidels al seu estil fantasiós i simbolista.

El 1917 va decidir fixar la seva residència a Mallorca i, poc abans d'abandonar Barcelona, els seus companys modernistes van oferir-li un multitudinari banquet d'homenatge. Al febrer de 1920 va presentar una nova exposició a la Sala Parés de Barcelona, on va obtenir un gran èxit. I el 13 de novembre de 1920, als 64 anys, en plena producció de paisatges mallorquins, Alexandre de Riquer va morir sobtadament, mentre es preparava per anar a pintar un nou paisatge mallorquí.

Alguns dels trets essencials del seu caràcter, com l'amor per la natura, el record dels paisatges que el van veure créixer, la seva senzillesa i

6. Josep M. Riquer i altres: *Alexandre de Riquer...*, cit., p. 115.

caràcter humil, havien quedat ben reflectits en un bell poema d'un any abans on descrivia el darrer estatge desitjat:

EL LLOCH HONT VOLDRIA MA TOMBA

*En lo recer més íntim, ignorat i tranquil
d'una plana coberta per branques remoroses
sembrada de roselles y de roses d'Abril,
ma tomba, percibint frisances lluminoses,
solzament alsaria sobre flors fastuoses
una fita de pedra rovellada y humil,
ahont en nits d'estiu serenes, voluptuoses,
vindria a parrupar la tòrtora gentil. (...)⁶*

EPÍLEG

Aquest article pretén ser una petita aportació en el procés de reivindicació de la figura d'Alexandre de Riquer, una crida que ajudi a extreure del profund pou de l'oblit històric tant la seva obra, cada dia més valorada, com la seva cabdal aportació en la gestació i desenvolupament del Modernisme a Catalunya. Una crida perquè es reconegui, d'una banda, la seva extraordinària capacitat per assimilar, participar i, en ocasions anticipar-se, a les tendències europees, adaptant-les al seu propi tarannà i a la sensibilitat catalana, i de l'altra, la seva excepcional habilitat per innovar i difondre les innovacions entre els cercles artístics catalans.

Hi ha un ampli consens a considerar que el Modernisme constitueix una de les pàgines més glorioses de l'art català, escrita en un moment de violentes convulsions socials, enmig d'una etapa de creixement i profunda transformació de l'activitat econòmica, en uns moments de progressiva reivindicació de la identitat nacional, en una societat de mentalitat oberta que va saber donar suport a l'originalitat dels seus artistes i en un país que creia decididament en si mateix i en les seves potencialitats. En aquest context, l'art català

va ser capaç d'excel·lir enmig d'un horitzó artístic mundial marcat per l'impuls dels nous conceptes que van originar l'Art Nouveau en els nostres veïns francesos i moviments similars en diferents països, assolint a casa nostra un llenguatge propi, una personalitat específica que va fer aflorar una creativitat exaltada.

Si tenim en compte la rellevància del Modernisme dins l'art català i les importants aportacions d'Alexandre de Riquer en el naixement i consolidació d'aquest moviment artístic, no hi ha dubte que en els propers anys la seva figura anirà adquirint el relleu i notorietat que mereix, entrant a formar part del panteó d'artistes més il·lustres del nostre país.

MONTSERRAT COBERÓ I FARRÉS (Vilanova del Camí, 1964). Llicenciada en Geografia i Història, s'ha especialitzat en la difusió i valorització del patrimoni històric i el seu ús turístic. Ha ocupat diferents càrrecs tècnics i de gestió per a diverses administracions i publicat nombrosos articles i capítols de divulgació històrica, itineraris, guies i rutes. Actualment dirigeix l'empresa Global Projectes S.L., especialitzada en plans estratègics de desenvolupament local, organització d'exposicions i disseny de centres d'interpretació del patrimoni.